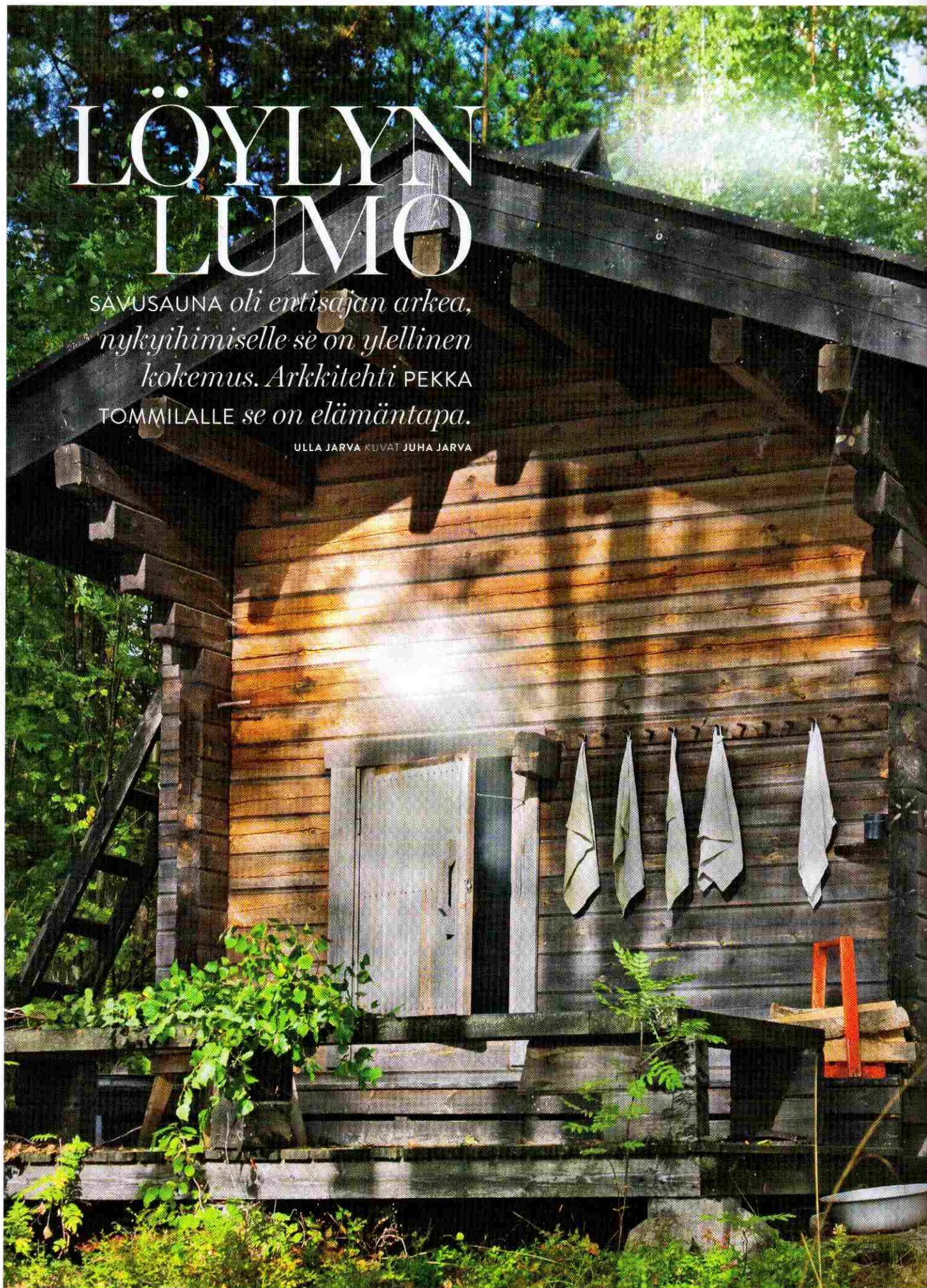

LÖYLYN LUMO

*SÄVUSAUNA oli entisaajan arkea,
nykyihimiselle se on yllellinen
kokemus. Arkkitehti PEKKA
TOMMILALLE se on elämäntapa.*

ULLA JARVA KUVAUJUHA JARVA

Ärvenselältä puhaltaa pieni tuulenvire. Se tuo mukanaan aavistuksen savutuoksua. Rannan savusaunan kiukaan alle on viri-
tetty tuli. Liekit nuolevat pesään ladottuja harmaaleppähalkoja. Savu tanssii ulos avonaisesta ovesta ja leviää

1. Aetkessä on taikaa, yhteys aika-
a, syvälle yhteiseen muistiimme.
aa voi pitää kantasaunanamme.
en lisäksi sen tummassa sylissä
olvesta toiseen sekä synnytetty
ä valmisteltu vainajat viimeiselle
een.

ehiti **Pekka Tommilan** savusaun-
tä Tuomas, "kalevalalainen kyl-
i pystytetty Päijänteen rannalle
an. Tommila on eläkkeellä ole-
rakennustekniikan yliopettaja,
lkaissut useita oppaita saunojen
isesta ja niiden historiasta.

la on ollut Saunaseuran aktiivi-
yli kolmekymmentä vuotta. Hän
nsä varrella lölytellyt monissa
sadoissa erilaisissa saunoissa.
muisto on ylitse muiden.

poikana vietin kesiäni sukulais-
Siikaisissa, Otamon kylässä. Tä-
i oli 1800-luvun lopulla raken-
kuntalainen iso ja korkea riihin
kertoo.

sin isän kanssa lauteille lähelle
a. Oli viimeinen lölyvuoro, val-
saan hohkaava kuumuus oli tait-
oiseksi lämmöksi. Siitä sihahti

samettinen löly, joka nosti kylpijän kuin enkelin syliin.
samanveroista saunaa ei elämän varrella ole tullut

än täydellisestä saunomiskokemuksesta mielelläni
ista ilmaisua "lölyhekkuma". Tässä omassa saunassa-
tavoittaa pari kertaa kesässä, mutta jo se riittää teke-
isen onnelliseksi.

EN SUOMEN alueella on luultavasti saunottu jo
10000 vuoden ajan. On ilmeistä, että esivanhempam-
at jonkinlaisen hikoilukylvyn ja toivat sen tullessaan
äkaakon suunnalta viimeisen jääkauden jälkeen.

n sana "sauna" on vanha ja omaperäinen. Sillä on
sa virossa, muissa itämerensuomalaisissa kielissä ja
Niissä se voi tarkoittaa myös pientä tupaa tai maa-
ttua kuoppaa.

tuoppasaunat, muinaissaunat, olivat yksinkertaisia
itettyjä, telttamaisia kotasaunoja, joissa kiukaana
pan pohjalle ladottu kivikasa, Pekka Tommila kertoo.
iti pystytettävä ja purettava kotasauna sopi kivi-
etsästyksen ja keräilyyn perustuvaan elämäntapaan.

Viereisellä sivulla: Savusaunan valtteja ovat sen lempeä lämpö ja kiireetön lämmitysrituaali. Päijänteen rannalla kohoaa Pekka Tommilan tilava sauna. Neliöitä on kymmenen ja kylpijöitä mahtuu kuusi.

Yllä: Tommilan sauna edustaa perinteistä eteläpohjalaista savusaunatyyppejä. Se on rakennettu kylpemistä varten, mutta parvea voisi käyttää myös mallasparvena, lihan palvaamona tai kalan savustamona.

- Pronssikaudella syntyi toisen sukupolven sauna, rinteeseen kaivettu maasauna. Koska sen kolme seinää olivat maan sisällä, tarvitsi rakentaa vain oviseinä ja kalteva katto puunrunkojen varaan ladotuista tuohista ja turpeista.

SAUNOJEN KOLMAS sukupolvi syntyi rautakaudella, ajanlaskumme alun jälkeen. Työkalujen kehityksen myötä muuttui myös hirsirakentaminen. Taidot näkyivät talojen lisäksi saunoissa, jotka muuttuivat maanpäällisiksi mökeiksi.

- Näitä taidokkaasti veistettyjä hirsisaunoja voi kutsua nykyisten saunojemme "äideiksi". Ne täyttivät suomalaisen kanta-
saunan tunnusmerkit; hirsinen, nelinurk-
kainen huone, loiva harjakatto, luonnon-
kivistä ladottu kiuas ovensuun nurkassa,
lauteet peräseinällä ja sopiva ilmanvaihto,
eli "räppänä liki lakea".

Järvenselältä puhaltaa pieni tuulenvire. Se tuo mukanaan aavistuksen savuntuoksua. Rannan savusaunan kiukaan alle on viritettu tuli. Liekit nuolevat pesään ladottuja harmaaleppähalkoja. Savu tanssii hiljalleen ulos avonaisesta ovesta ja leviää kesäiltaan.

Tässä hetkessä on taikaa, yhteys aikojen taakse, syväälle yhteiseen muistiimme. Savusaunaa voi pitää kantasaunanamme. Kylpemisen lisäksi sen tummassa sylissä on sukupolvesta toiseen sekä synnytetty lapset että valmisteltu vainajat viimeiselle taipaleelleen.

Arkkitehti **Pekka Tommilan** savusauna nimeltä Tuomas, "kalevalalainen kylpemö", on pystytetty Päijänteen rannalle Luhankaan. Tommila on eläkkeellä oleva talonrakennustekniikan yliopettaja, joka on julkaissut useita oppaita saunojen rakentamisesta ja niiden historiasta.

Tommila on ollut Saunaseuran aktiivinen jäsen yli kolmekymmentä vuotta. Hän on elämänsä varrella lölytellyt monissa maissa ja sadoissa erilaisissa saunoissa. Silti yksi muisto on ylitse muiden.

- Pikkupoikana vietin kesiäni sukulaisten luona Siikaisissa, Otamon kylässä. Talon sauna oli 1800-luvun lopulla rakennettu satakuntalainen iso ja korkea riisauna, hän kertoo.

- Kiipesin isän kanssa lauteille lähelle katonrajaa. Oli viimeinen lölyvuoro, valtavasti kiukaan hohkaava kuumuus oli taitunut suloiseksi lämmöksi. Siitä sihahti viipyilevä, samettinen löyly, joka nosti kylpijään kuin enkelin syliin.

Toista samanveroista saunaa ei elämän varrella ole tullut vastaan.

- Käytän täydellisestä saunomiskokemuksesta mielelläni raamatullista ilmaisua "lölyhekkuma". Tässä omassa saunassani sen voi tavoittaa pari kertaa kesässä, mutta jo se riittää tekemään ihmisen onnelliseksi.

NYKYISEN SUOMEN alueella on luultavasti saunottu jo ainakin 10 000 vuoden ajan. On ilmeistä, että esivanhempamme tunsivat jonkinlaisen hikoilukylvyn ja toivat sen tullessaan tänne eteläkaakon suunnalta viimeisen jääkauden jälkeen.

Suomen sana "sauna" on vanha ja omaperäinen. Sillä on vastineensa virossa, muissa itämerensuomalaisissa kielissä ja saamassa. Niissä se voi tarkoittaa myös pientä tupaa tai maahan kaivettua kuoppaa.

- Maakuoppasaunat, muinaissaunat, olivat yksinkertaisia taljoihin peitettyjä, telttamaisia kotasaunoja, joissa kiukaan toimi kuopan pohjalle ladottu kivikasa, Pekka Tommila kertoo.

Nopeasti pystytettävä ja purettava kotasauna sopi kivi-kauden metsästyksen ja keräilyyn perustuvaan elämäntapaan.

Viereisellä sivulla: Savusaunan valtteja ovat sen lempeä lämpö ja kiireetön lämmitysrituaali. Päijänteen rannalla kohoaa Pekka Tommilan tilava sauna. Neliöitä on kymmenen ja kylpijiä mahtuu kuusi.

Yllä: Tommilan sauna edustaa perinteistä eteläpohjalaista savusaunatyyppejä. Se on rakennettu kylpemistä varten, mutta parvea voisi käyttää myös mallasparvena, lihan palvaamona tai kalan savustamona.

- Pronssikaudella syntyi toisen sukupolven sauna, rinteeseen kaivettu maasauna. Koska sen kolme seinää olivat maan sisällä, tarvitsi rakentaa vain oviseinä ja kalteva katto puunrunkojen varaan ladotuista tuohista ja turpeista.

SAUNOJEN KOLMAS sukupolvi syntyi rautakaudella, ajanlaskumme alun jälkeen. Työkalujen kehityksen myötä muuttui myös hirsirakentaminen. Taidot näkyivät talojen lisäksi saunoissa, jotka muuttuivat maanpäällisiksi mökeiksi.

- Näitä taidokkaasti veistettyjä hirsisaunoja voi kutsua nykyisten saunojemme "äideiksi". Ne täyttivät suomalaisen kantasaunan tunnusmerkit; hirsinen, nelinurkainen huone, loiva harjakatto, luonnonkivistä ladottu kiuas ovensuun nurkassa, lauteet peräseinällä ja sopiva ilmanvaihto, eli "räppänä liki lakea".

SAMETTINEN LÖYLY NOSTAA KYLPIJÄN KUIN ENKELIN SYLIIN.

Vielä 1930-luvulla puolet kaikista saunoistamme oli savusaunoja. Sotien jälkeen savusaunojen suosio hiipui, mutta nousu alkoi hiljalleen taas 1980-luvulta. Tällä hetkellä savusaunoja on maassamme arviolta reilut 25 000, kun käytössä olevia saunoja kaikkiaan on noin 3,2 miljoonaa.

Lähtökohta perinteisen kylpykulttuurin vaalimiselle on nyt tyystin erilainen kuin sata vuotta sitten.

– Savusauna oli 1900-luvun alkuun asti tarpeellinen arkinen rakennus, jossa kylpeminen oli vain askare muiden joukossa. Siellä muun muassa palvattiin lihat, savustettiin kalat ja tehtiin maltaita. Siinä myös asuttiin ja pidettiin eläimiä ennen uudistilan muiden rakennusten valmistumista.

Hohtaviin kaakelisiin ja sähkökiukaas ärhäkkään löylyyn tottuneille nykyihmisille kiiretön kylpynautinto perinteisessä ulkosaunassa on jotain ennen kokematon, jopa yllättävää.

KUNNON SAUNAN RESEPTI ON Tommilan mielestä yksinkertainen. Saunatilan pitää olla riittävän iso, vähintään kymmenen kuutiota. Löylyn on lähdeainetta ainoastaan kuumista kivistä, ja ilmanvaihto pitää järjestää oikein kiuastyypin mukaan.

Savusaunojen rakennustapa vakiintui eri puolilla Suomea hieman erilaiseksi. Eroja on muun muassa kiukaan tulipesän aukeamissuunnassa sekä lauteiden rakenteessa. Lännessä sauna on yleensä korkeampi ja isompi kuin idässä.

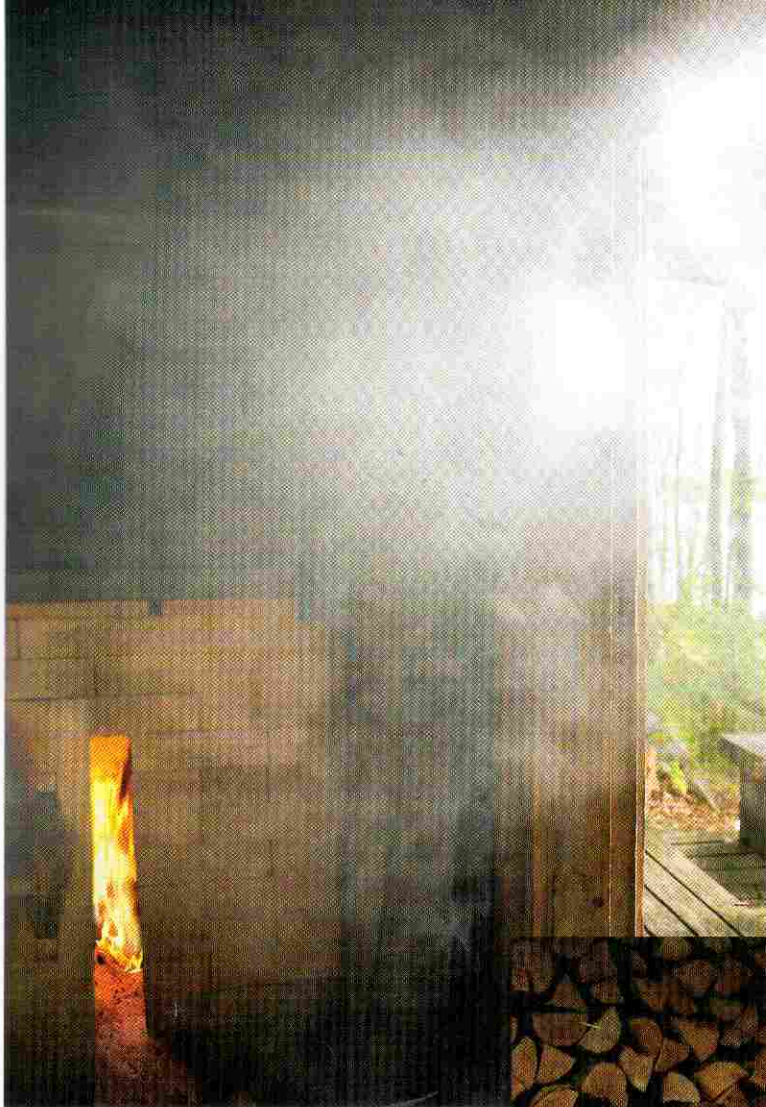
– Tähän vaikutti polttopuu. Idässä rehoittaa loputtomasti saunan lämmitykseen sopivia leppikoja. Lännessä niitä ei ole, mutta esimerkiksi Pohjanmaalla kasvaa runsaasti kitulialia ”räkäkuusia”.

Leppä ja kuusi palavat eri tavoin. Kuusi palaa kipinöiden korkealla liekillä, joten tulipesänkin on oltava korkea. Sen vuoksi palonaran rakennuksenkin pitää olla korkea, Tommila selittää.

Itse hän kelpuuttaa lämmityspuiksi vain harmaaleppä.

– Sytykkeeksi en koskaan käytä tuohtia. Se tuottaa ilmaan kitkerää ”tikua”. Sanomalehti on tarvittaessa käypä sytyke. Tuomoksen lämmittämiseen riittää kolme pesällistä noin puolimetrisiä ja miehen käsivarren paksuisia leppäklapeja. Yksi pesällinen palaa puolisen tuntia. Siintymäaika on varattava tunnin verran. Sen jälkeen enkelin syli on valmis vastaanottamaan kylpijäänsä.

Lisätietoa savusaunoista: Suomen Saunaseura ry, www.sauna.fi (mm. lämmitysohjeita) sekä Risto Vuolle-Apialan kirjat, kustantaja Moreeni.

Yllä: Saunan kiuasta on paranneltu viisi kertaa. Nykyinen, täydellinen kiuas on kuivaladottu ilman laastia korkeita lämpötiloja kestävästä venäläisistä tulitiliistä. Samottisavesta tehdyt tiilet ovat Pekka Tommilan mielestä yksinkertaisesti maailman parhaita. **Oikealla:** Koivun tuohti ei sovi sytykkeeksi, sillä sen savu tuottaa ilmaan kitkerää ”tikua”. Lämmityspuiksi Tommila kelpuuttaa vain harmaaleppähalot. **Alla:** Vastojen tuoksu on osa saunaelämystä.

